

Undervisningsformer på nettet

Simon B. Heilesen

Roskilde Universitetscenter
simonhei@ruc.dk
<http://www.ruc.dk/~simonhei>

Helle Bækkelund Jensen

Aalborg Universitet
helleb@learning.auc.dk
http://www.vcl.auc.dk/Om%20VCL/ansatte/helle_bækkelund/helle.htm

Simon B. Heilesen og Helle Bækkelund Jensen er temaredaktører på UNEV's online-publikation "Undervisningsformer på nettet".

Det første tema i UNEV-portalens Udviklingsforum handler om *Undervisningsformer på Nettet*. Det er et omfattende emne, som vi har valgt dels for at give nogle aktuelle og repræsentative eksempler på anvendelse af Informations- og Kommunikationsteknologi (IKT) i universitetsundervisningen, dels for at bidrage til en begrebsafklaring. Vi arbejder i et felt med mange nye betegnelser, som ikke nødvendigvis opfattes ens af alle, fx netbaseret læring, netstøttet undervisning, computerstøttet kollaborativ læring (Computer-supported Collaborative Learning, CSCL), Web- og computerstøttet undervisning med mere. Det er næppe første eller sidste gang, at der optræder en vis begrebsforvirring i den pædagogiske diskurs. Men der er alligevel en pointe i at fokusere på de nye betegnelser inden for dette område. Målet er ikke at få ensrettet begrebsanvendelsen, men at skærpe opmærksomheden om, at undervisning på nettet praktiseres på mange forskellige måder, og at feltet er så bredt, at der er plads til forskellige typer af begreber.

Undervisningsformer på Nettet repræsenterer forskellige varianter af "e-læring" (e-learning). Det er et begreb, der i disse år er meget udbredt, og som i praksis kan betyde hvad som helst, blot det involverer tilegnelse af viden eller færdigheder ved hjælp af en computer. Ordet "e-learning" optræder ofte i kommercielle eller populære sammenhænge, og det er allerede ved at være en anelse slidt. Som slagvare blev "e-learning" promoveret som efterfølger for "dot-com", der som bekendt var en boble, der brast. Endnu er det dog småt med iøjnefaldende økonomiske e-læring succeser. Men ordet "e-læring" har – væsentligt i vores sammenhæng – også fundet en tilsyneladende blivende plads i den pædagogiske begrebsverden, som det fremgår af bl.a. Bent B. Andresens, Jørgen Bangs og Jens Dørups bidrag til dette temanummer. "E-læring" kan således betragtes som den brede fællesnævner for dette temanummers kortlægning af forskellige netbaserede undervisningsformer, og indledningsvis vil vi derfor kort se på, hvad begrebet akademisk set står for.

"E" – hvad?

"E" kan stå for "elektronisk", "extended" (udvidet, udstrakt), "elendig" (Heilesen 2001) eller måske alle tre på én gang, nemlig: udvidelse af "læring" ved hjælp af computermedier – på godt og ondt. *E*'et markerer, at det handler om computer- og netmedier. "Læringen" skal således være medieret, men hvilken rolle skal selve mediet spille? Et godt og indflydelsesrigt bud kommer fra EU-Kommissionen, der fokuserer på det forhold, at computeren og nettet er redskaber, idet den beskriver "e-læring" som:

”anvendelse af nye multimedieteknologier og Internet for at højne kvaliteten i undervisningen ved at lette adgangen til forskellige ressourcer og tjenester og til udveksling af oplysninger og samarbejde via informations- og kommunikationsteknologi.” (Kommissionen 2001).

Det er en definition, som nok skaber klarhed, men som også er ret problematisk, fordi den lægger afgørende vægt på teknologien.

Det er nemlig netop ikke mediet, som er budskabet. Hvis ”e-læring” er ved at få en negativ klang i lighed med tidligere undervisningsteknologiske begreber som ”datamatstøttet/-formidlet undervisning”, så er det blandt andet fordi, der ikke er noget vundet ved blot at forsøge at overføre eksisterende undervisningsformer til det nye medium i blind tillid til, at tingene så fungerer bedre. Det gør de nemlig tilsyneladende kun inden for nogle begrænsede områder, færdighedstræning og indøvelse af paratviden ikke mindst. På de områder, hvor læring skal forstås som reflekteret forståelse, skal der nytænkning til. Det er en erfaring, som afspejles i adskillige af temanummerets bidrag.

Mediet skaber nye muligheder, men det sætter også nogle begrænsninger for de kommunikations- og interaktionsformer, der er tilgængelige for undervisere, studerende og andre aktører i e-læringsmiljøet. Som artiklerne i dette temanummer demonstrerer, handler det både om grundvilkår (bl.a. skriftlighed, tids- og stedbegreber samt fællesskab og tillid), som vi skal lære at forstå og beherske, og om tekniske forhold, der her og nu definerer rammerne for, hvad der er praktisk muligt. Det er alt sammen forhold, det ikke blot er hensigtsmæssigt men faktisk meget nødvendigt at medtænke, hvis man vil kaste sig ud i at føje et ”E-” til undervisningen.

Learning – undervisningsformer

Anden halvdel af det sammensatte begreb er ordet ”learning” (læring). ”Læring” er et ord, som vandt frem i anden halvdel af forrige århundrede, og som de sidste 10 – 15 år i mange sammenhænge mere eller mindre har erstattet ordet ”undervisning”. Udsiftningen afspejler klart nok den fremherskende konstruktivistiske pædagogiske tænkning: det er eleven, som selv tilegner sig og opbygger viden og ikke læreren, der overfører sine kundskaber til eleven.

At tale om læring er i høj grad at anlægge den studerendes/elevens perspektiv, og det passer godt sammen med ord som ”fleksibel”, ”frigørende”, og ”effektiv”, der jævnlige bruges til at fremhæve e-læringens fortræffeligheder. Lader man sig benøve af alt det angiveligt nye, kan det ligefrem afstedkomme usikkerhed, ikke blot på det konceptuelle plan, men også på det helt praktiske, når man som underviser/lærer begiver sig ind i den nye praksisform, som nettet danner grundlag for. Det vender vi tilbage til nedenfor. Men det er her væsentligt at bemærke, at vi – også i e-læringens tidsalder – har med planlagte undervisningsaktiviteter og dermed med didaktiske og pædagogiske problemstillinger at gøre.

Undervisning og læring skulle imidlertid gerne hænge uløseligt sammen (som allerede Dewey påpegede det). Undervisning er den aktivitet, der skaber rammerne for og gør de studerendes/elevens læring mulig (Fibæk Laursen 2000; Dale 1999), og uanset hvor konstruktivistiske vi er, så er der altså stadig noget, der hedder undervisningsformer (Qvortrup 2001) – og dermed undervisningsformer på nettet. I det aktuelle temanummer anlægger vi underviserens perspektiv på tingene, og, som det vil fremgå af artiklerne, repræsenterer de forskellige undervisningsformer forskellige typer af problemstillinger, når man planlægger og gennemfører sin undervisning. Det er en kendsgerning, der næppe kan overraske nogen med erfaring fra og

viden om pædagogik og undervisning. Det interessante er, hvordan de forskellige problemstillinger ser ud, når der er tale om undervisningsformer *på nettet*.

Undervisningsformer og nettet

Nettets undervisningsformer kan repræsenteres som et kontinuum, hvor yderpunkterne er kendetegnet ved et læringsteoretisk udgangspunkt, som enten er overvejende instruktivistisk (eller behavioristisk) eller overvejende konstruktivistisk (efter Heilesen 2001):

◀=====▶		
Instruktivistisk	Pædagogik	Konstruktivistisk
Øvelser	Metode	Problemorienteret projektarbejde
Indlæring af færdigheder	Mål	Reflekteret forståelse
Individuelt arbejde	Social kontekst	Samarbejde
Informationssøgning, udfyldning	Funktionalitet	Diskussion
Undervisningsprogram, Database Enkle applikationer	Teknologi	Konferencsystem, CSCL/CSCW- system Komplekse applikationer

Skemaet antyder, at man på nettet mere eller mindre vil kunne genfinde velkendte, konventionelle undervisningsformer, og det er heller ikke helt forkert. Udviklingen af netbaseret undervisning har indtil videre været en evolution snarere end en revolution. Meget enkle undervisningsformer som fx terpeprogrammer lod sig tidligt overføre til computermediet og senere til netmediet, endda med indlysende praktiske fordele. Mere komplekse, dialogiske undervisningsformer kom til noget senere. De har krævet en højere grad af tilpasning til forholdene i cyberspace og byder endnu i dag på betydelige praktiske og pædagogiske udfordringer, som fx diskuteret i tema-bidragene fra Annelise Agertoft & Jørgen Lerche Nielsen og Marianne Georgsen. For nok er formerne ud fra en overordnet betragtning nogenlunde de samme som i klasseværelsets murstensomgivelser, men den praksis, der kommer ud af det, er anderledes, fordi grundvilkårene for kommunikation og interaktion er fundamentalt anderledes end dem, vi kender fra vores ”traditionelle” ansigt-til-ansigt-kommunikation.

Hele spektret af undervisningsformer er repræsenteret i de femten bidrag til dette første UNEV-temanummer. Jens Dørup har således indpasset egentlige tests i sin portal, og han skriver ligesom Helle Bækkelund Jensen om en IKT-anvendelse, der skaber nye rammer for og letter de praktiske opgaver forbundet med tilstedeværelsesundervisningen. Bo Fibiger og Turid Fennefoss & Jens Bennedsen arbejder med video for at forvandle konventionelle undervisningsaktiviteter såsom forelæsning og demonstration til distribuerede, interaktive læringsressourcer. Rikke Ørngreen giver eksempler på, hvad web’et og multimedier kan bidrage med til udvikling af case-baseret undervisning. Annelise Agertoft & Jørgen Lerche Nielsen giver en velreflekteret gennemgang af anvendelsen af diskussionsfora, vel nok den mest udbredte undervisningsform i netbaseret undervisning. Også Anne Ejsing tager udgangspunkt i net-konferencer i sin diskussion af det populære begreb kollaborativ læring i teori og praksis. Marianne Georgsen og Simon Heilesen behandler det problemorienterede projektarbejde på nettet, og Annie Aarup Jensen & Kirsten Jæger diskuterer portfolio og dets anvendelse i en net-sammenhæng.

I sin afdækning af en særlig dansk tilgang til netbaseret undervisning bemærker Jørgen Bang tørt, at næppe noget andet land lægger så megen vægt på fysisk tilstedeværelse på kurser, som angiveligt er netbaserede. Flertallet, om ikke alle artiklerne i dette temanummer handler da også i en eller anden udstrækning om „blended learning“, dvs. hybridformer mellem tilste-

deværelses- og netbaseret undervisning, en blanding der aktuelt synes at være mindst lige så lovende som den uforfalskede „fjernundervisning“ på nettet (Reding 2003). Måske er vi i Danmark på dette område på forkant af udviklingen. Rent netbaseret undervisning tilbydes naturligvis også herhjemme, men på universitetsniveau er det ikke så nemt at finde kurser, som ikke i det mindste omfatter et indledende og et afsluttende fysisk møde. Ved udvælgelsen af eksempler har redaktionen derfor vægtet „blended learning“ i forsøget på at illustrere interessante og typiske anvendelser/problemstillinger i universiteternes videre- og efteruddannelser og samtidig stille skarpt på IKT'ens muligheder for på bedst mulig måde at understøtte undervisning og læreprocesser. Det er et valg, vi lægger op til diskussion af i denne udgave af *Udviklingsforum*.

Pædagogikken skal med

I sit bidrag til temanummeret tager Karin Levinsen universitetspædagogikken under behandling og viser oversigtligt og med et barsk eksempel på et ikke-så-vellykket kursus, hvor dårligt universiteternes undervisere er rustet, både når det gælder praktisk beherskelse af teknologien og en reflekteret anvendelse af den i en undervisning, som i stigende grad inddrager netmediet. Spørgsmålet er, om inddragelsen af IKT kræver en *ny* pædagogik eller måske bare en generelt bedre forståelse af kendte pædagogiske muligheder og udfordringer? Hanne Løngreen skildrer med lune og indsigt de kvaliteter, der skal til, for at undervisning – og læring – kan lykkes på nettet og i det hele taget. En række andre bidragydere belyser aspekter af det teoretiske grundlag for netbaseret undervisning (Bent B. Andresen, Anne Ejsing, Marianne Georgsen, Annelise Agertoft & Jørgen Lerche Nielsen m.fl.) og/eller videregiver praktiske erfaringer (Jens Dørup, Bo Fibiger, Simon Heilesen, Helle Bækkelund Jensen, Ole Lauridsen, Turid Fennefoss Nielsen & Jens Bennedsen og Rikke Ørngreen).

Fælles for teksterne om såvel grundvilkår for at agere på nettet som de praktiske erfaringer med Nye Medier i undervisningen er, at undervisningsformer på nettet kalder på refleksion over de pædagogiske og didaktiske kvalifikationer, der er behov for. Ole Lauridsen, Karin Levinsen og Hanne Løngreen berører disse kvalifikationer eksplicit og giver deres bud på, hvordan kvalifikationerne kan tage sig ud. Men alle artiklerne i dette temanummer kan læses som bud på eller fortællinger om, hvad det som underviser og undervisningsplanlægger er værd at være opmærksom på i sammenhæng med de forskellige varianter af undervisning på nettet. De studerendes perspektiv fremhæves i flere artikler (Jens Dørup, Anne Ejsing, Simon Heilesen, Turid Fennefoss Nielsen & Jens Bennedsen, Annelise Agertoft & Jørgen Lerche Nielsen), idet de inddrager evalueringer eller konkrete samarbejds- og læringsforløb på nettet. Her får man som underviser mulighed for et kig ”på den anden side” og for at få et indblik i, hvordan den netbaserede undervisnings rammer er blevet udnyttet og udfoldet i de studerendes ”netbaserede læring”.

Det bringer os frem til selve formålet med det *Udviklingsforum*, som er en del af den nye UNEV-portal. Der er efterhånden gjort ganske mange erfaringer på de højere læreanstalter med anvendelse af computerstøttet og netbaseret/netstøttet undervisning. Det er erfaringer, som det er vigtigt at få udbredt og få diskuteret i et konstruktivt samarbejde i en tid, hvor landets universiteter i stigende grader satser på at tilbyde efter- og videreuddannelse, ofte med inddragelse af Nye Medier som en væsentlig ingrediens. UNEV tilbyder Udviklingsforum som et sted på nettet, hvor undervisere, administratorer, tidligere, nuværende og kommende studerende kan udveksle tanker og erfaringer og bidrage til at opbygge en vidensbank, som kan gavne, inspirere, måske endda nytænke undervisningen på de højere læreanstalter og dermed bidrage til at stille den stærkt både nationalt og internationalt, efterhånden som vi bevæger os ind i ”vidensamfundet”.

Redaktionen af det første temanummer takker forfatterteamet for at være med til at sætte Udviklingsforum i gang. Det sker med en buket af spændende bidrag, og vi opfordrer læserne til at deltage i diskussionerne af de mange tanker, der lægges frem, og til at skrive til de kommende temanumre.

Litteratur

Dale, Erling Lars. *Pædagogik og professionalitet*. Århus: Forlaget Klim, 1999

Dewey, J. *Erfaring og opdragelse*. København: Chr. Ejlers' forlag, 1969.

Fibæk Laursen, Per. *Didaktik og kognition. En grundbog*. København: Gyldendal, 2000.

Heilesen, Simon B. "E-læring – lidt om form og materialer". I: Undervisningsministeriet (udg.): *Uddannelse 2001*, 8.

Kommissionen for de Europæiske Fællesskaber. *Handlingsplan for e-Learning. Overvejelser om fremtidens uddannelse*. KOM(2001)172, Bruxelles, 2001. Online:

<www.europa.eu.int/eur-lex/da/com/cnc/2001/com2001_0172da01.pdf> (downloaded 26.8.03).

Qvortrup, Lars: "Det lærende samfund – læring, kompetence, uddannelse og IT i den hyperkomplekse samfund." *Uddannelse, Læring og IT – 26 forskere gør status på området*. Undervisningsministeriet: København 2001.

Reding, Viviane: "Is e-learning going mainstream?" Opening of the Learntec Forum, Karlsruhe, 4 February 2003. DN: SPEECH/03/48. Online:

<http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=SPEECH/03/48|0|RAPID&lg=EN&display=>(downloaded 27.9.2003)